

INTERCANVI

L'educació literària en els llibres de text de secundària

Anàlisi crítica i comparativa

Maite Amat, Gemma Lluch
Universitat de València

El propòsit d'aquest article és presentar els resultats d'una anàlisi comparativa sobre com els llibres de text de primer d'ESO treballen els textos literaris. Els resultats obtinguts han permès constatar que l'espai que es destina a la literatura és escàs, confirmar el predomini del gènere narratiu i evidenciar l'escassa presència de textos literaris escrits per dones.

PARAULES CLAU

- LLIBRE DE TEXT
- LLENGUA I LITERATURA
- GÈNERES LITERARIS
- EDUCACIÓ LITERÀRIA

En els darrers anys, l'anàlisi concreta dels llibres de text ha generat un important nombre d'estudis sobre aquesta qüestió, però el centre de la investigació no han estat els textos literaris dels llibres de secundària. En els pocs casos en què ho han fet es tracta de referències més generals que s'han centrat en aspectes relacionats amb la didàctica de la literatura i el tractament dels continguts literaris en manuals d'educació secundària (Colomer i Margallo, 1999), el llibre col·lectiu coordinat per Bordons i Díaz-Plaja (2004) sobre la formació de lectors crítics, l'article de Quintana (2011) sobre els fonaments teòrics de l'ensenyament de la literatura en secundària, la tesi doctoral de Limorti (2009) o l'anàlisi d'Esteve (2013) sobre el cànon literari en l'ensenyament secundari no obligatori valencià.

La investigació que presenta [aquest article vol conèixer el tractament que rep l'educació literària en els set llibres de text més utilitzats a les aules en l'assignatura de llengua i literatura valenciana](#) del primer curs de l'educació secundària obligatòria. Concretament, s'hi analitza quina terminologia s'hi utilitza, quin espai hi ocupa, quins són els gèneres literaris que s'hi treballen, quina presència hi ha de textos adaptats, quina és l'autoria i la procedència geogràfica dels

textos literaris, quina època hi té més presència i, finalment, quina és la proporció existent entre el nombre d'criptors i d'criptores que fan servir les editorials en el bloc d'educació literària.

Seguint les investigacions de Duran Rivas (2012) i Lluch i Serrano (2016), el mètode d'anàlisi és descriptiu, quantitatiu, comparatiu i textual. Així doncs, els passos que s'hi han seguit són els següents: en primer lloc, identificació, recollida i classificació del corpus; en segon lloc, realització de l'anàlisi de les dades extretes dels llibres de text atenent-ne els aspectes següents: descripció de l'organització i del contingut del manual, anàlisi de l'espai dedicat a la literatura, classificació de tots els textos literaris, estudi del tractament del contingut literari, organització de tots els textos per gèneres literaris, selecció i quantificació dels textos adaptats i no adaptats i classificació d'criptors i d'criptores d'acord amb les èpoques, la procedència geogràfica i el gènere, és a dir, el nombre de dones escriptores.

RESULTATS DE L'ANÀLISI COMPARATIVA

Els llibres de text es classifiquen en els blocs següents:

- Bloc 1: «Comunicació».
- Bloc 2: «Llengua i societat».

L'espai que dediquen els llibres de text a la literatura és reduït comparat amb la resta de continguts

- Bloc 3: «Coneixement de la llengua».
- Bloc 4: «Educació literària».
- Bloc 5: «Tècniques de treball».

Malgrat que el currículum remarca que aquesta divisió no pretén jerarquitzar els continguts ni els aprenentatges, trobem que en cap dels set manuals analitzats s'hi organitzen els continguts de manera conjunta ni homogènia.

L'anàlisi mostra que, dels set llibres analitzats, només en dos el bloc de literatura sobrepassa el de comunicació, a més, existeix un predomini dels textos narratius publicats al segle xx i escrits per homes del País Valencià. A continuació, s'hi mostren els resultats de l'anàlisi de manera detallada.

Espai dedicat a la literatura

El quadre 1 (a la pàgina següent) mostra l'espai que cada llibre dedica a la literatura en cada unitat. Aquestes dades no coincideixen si tenim en compte la globalitat del

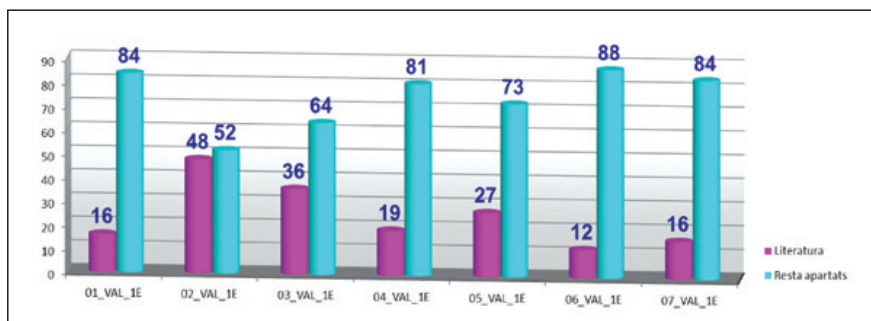
manual, ja que un gran nombre d'apartats que els manuals anomenen «Literatura», «Comunicació» o «Tipus de text» inclouen textos que no són literaris. Per exemple, l'editorial 07_VAL_1E només desenvolupa aspectes conceptuals sense l'ús de textos literaris.

Les dades mostren el predomini del bloc 3, «Coneixement de la llengua», en cinc de set editorials analitzades. Només en dos editorials (05_VAL_1E i 06_VAL_1E) té major rellevància el bloc 1, «Comunicació». Convé subratllar que, en dos dels llibres analit-

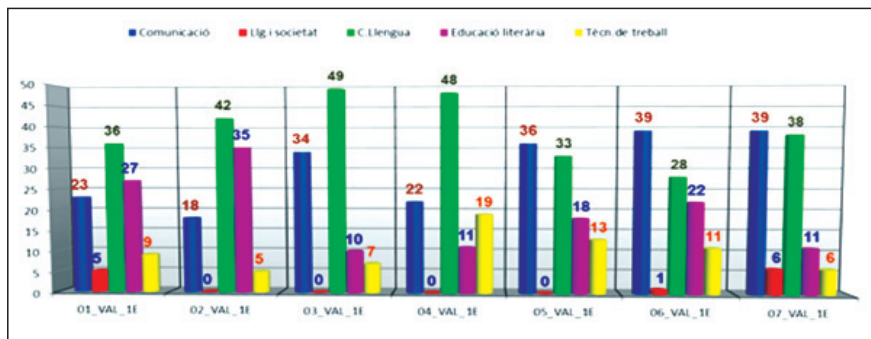
zats (01_VAL_1E i 02_VAL_1E) el bloc de literatura preval al bloc 1, «Comunicació».

Nombre de textos literaris

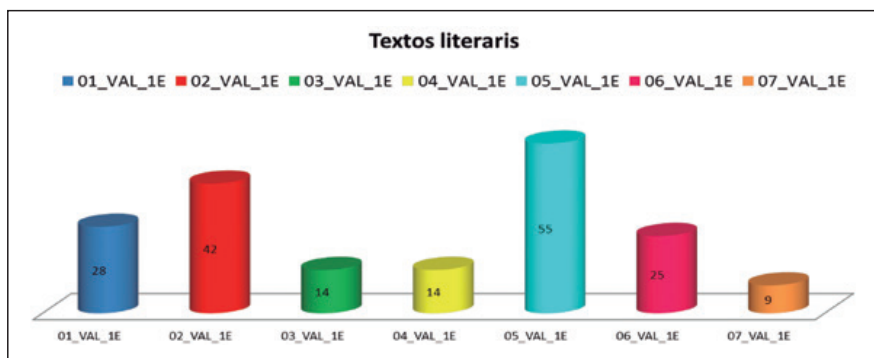
Quant al nombre de textos literaris utilitzats, les editorials 05_VAL_1E i 02_VAL_1E són les que més n'inclouen per treballar els continguts literaris. Per tant, quantitativament és un nombre bastant elevat (55 i 42 textos) si el comparem amb els 14 i els 18 textos de la resta (quadre 2).

Quadre 1. Espai dedicat a la literatura en cada unitat

Quadre 2. Textos literaris

Quadre 3. Nombre d'escriptors i escriptores citats per cada editorial

Autoria dels textos literaris

Respecte a l'autoria, l'anàlisi quantitativa ens en mostra dos grups (quadre 3): unes editorials que opten per un ús diversificat d'autors literaris, ja que utilitzen entre 32 i 28 textos de 28 autors, i, per contra, unes editorials que trien textos d'entre 14 a 5. Vicent Andrés Estellés és l'autor que hi té més presència, seguit de Joan Salvat-Papasseit, Pere Quart, Josep Carner, Marc Granell, Maria-Mercè Marçal, Josep M. de Sagarra, Josep Piera, Carles Salvador, Gaspar Jaén i Urban.

Gèneres literaris

En conjunt, el quadre 4 representa el nombre de gèneres literaris dels

textos que s'hi utilitzen: 103 són textos narratius; 64, textos poètics; 25, textos teatrals i només 4 són d'assaig. Així doncs, les dades de l'anàlisi comparativa dels quatre gèneres literaris permeten constatar un predomini dels textos narratius.

Les dimensions reduïdes dels textos poètics sempre han fet que els llibres de text hi mostren una predilecció especial; tot i això, només dos editorials superen en nombre els textos narratius. La tradicional absència dels textos teatrals s'hi manté i, pel que fa a l'assaig, només una editorial l'inclou. Ara bé, s'hi troben textos d'assaig i de crítica literària, entesos com a veus introduïdes en el diàleg entre l'alumnat i els escrits analitzats.

Les obres que s'hi reiteren són les següents:

- Gènere narratiu: *Tirant lo Blanc*, de Joanot Martorell; *Contes per telèfon*, de Gianni Rodari; *Rondalles valencianes*, d'Enric Valor; *La Calderona és nostra*, de Manel Alonso; *Llibre dels feits*, de Jaume I, i *Tombatossals*, de Josep Pascual i Tirado.
- Obres poètiques: *Cançó de la rosa de paper*, de Vicent Andrés Estellés; *Les formigues*, de Joan Salvat-Papasseit, i *Poesia*, de Josep Carner.
- Obres teatrals: *Joan el Cendrós*, de Carles Alberola i Roberto

L'anàlisi mostra l'omnipresència del gènere narratiu i la manca de poesia i teatre

Garcia, i *Romeu i Julieta*, de William Shakespeare.

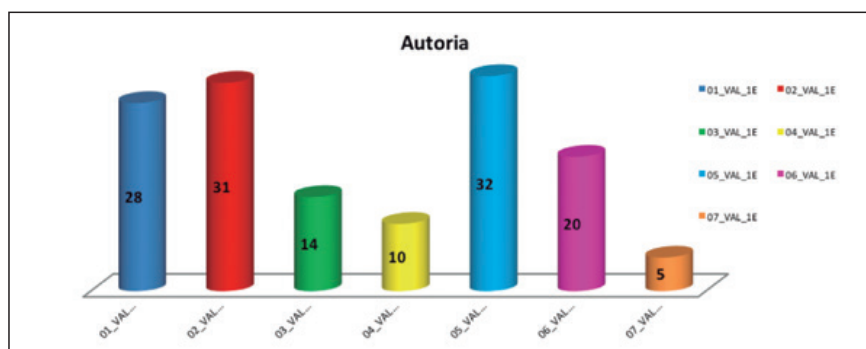
Textos adaptats

En els darrers anys s'està transformant en una pràctica habitual adaptar els textos literaris origi-

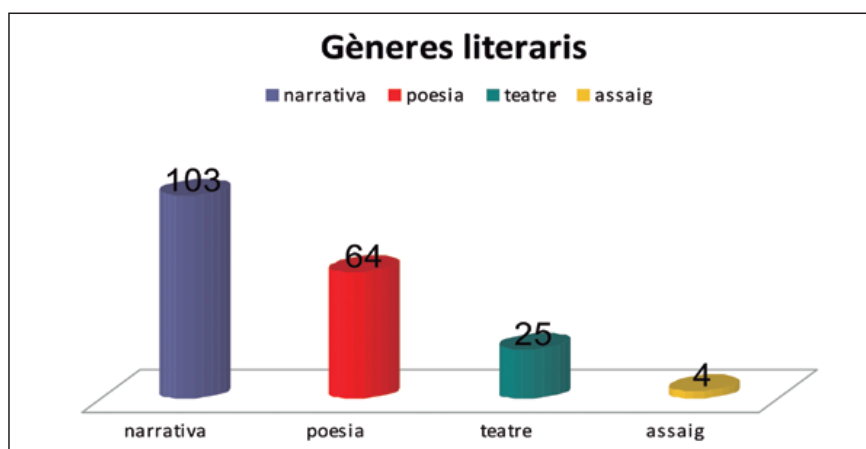
nals. Per això, en un primer estudi hem fet una anàlisi quantitativa del nombre de textos adaptats que s'inclouen en cada editorial. Així, el quadre 5 mostra com dues editorials han optat per utilitzar els textos adaptats de manera general. Per contra, la resta d'editorials en fa un ús minoritari.

Èpoques i períodes literaris

Totes les editorials coincideixen a reservar per al segon cicle l'estudi diacrònic de la literatura. La

Quadre 4. Gèneres literaris que hi prevalen globalment

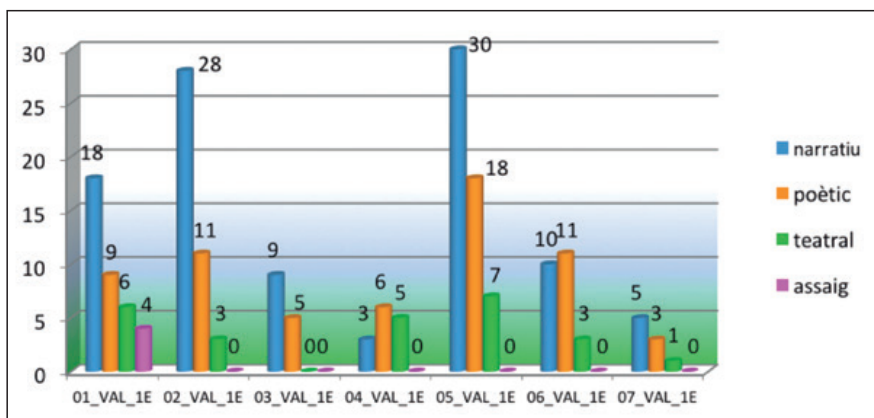
Quadre 5. Textos adaptats

hipòtesi que utilitza aquesta investigació per interpretar-ne la unanimitat en l'organització diacrònica dels textos literaris és que s'hi ha seguit la tradició de l'ensenyament literari de l'antic BUP. La claredat d'aquesta tradició explica que l'eix organitzador s'hi apliqui de manera més uniforme sense les vacil·lacions conceptuals assenyalades en l'adopció de la tipologia textual en el primer cicle de l'etapa.

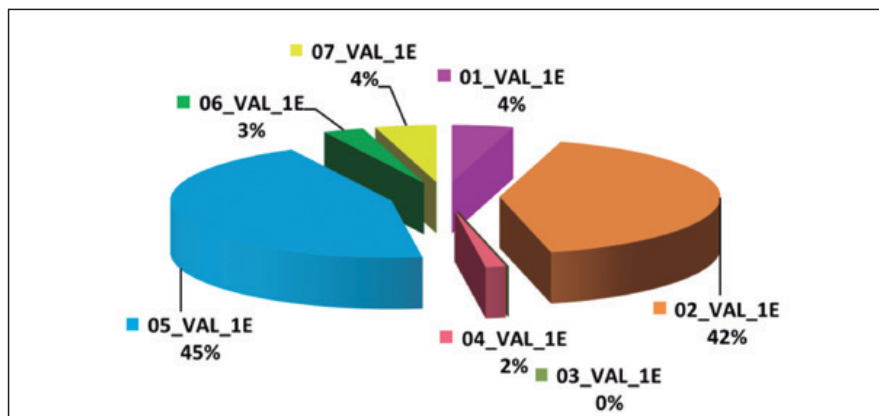
De fet, si la major part de manuals del segon cicle de l'educació secun-

dària opta majoritàriament per l'eix històric com a organitzador, els manuals del primer cicle opten per l'opció de reduir-lo.

Tornant a l'anàlisi concreta, el quadre 6 mostra la presència predominant dels textos escrits en les èpoques més actuals. El més destacat és la preeminència d'autors del segle xx en detriment d'altres temps; en canvi, varia notablement la utilització dels textos escrits en les èpoques anteriors.

Quadre 6. Èpoques i períodes literaris

Quadre 7. Procedència geogràfica

Procedència geogràfica dels escriptors i de les escriptores

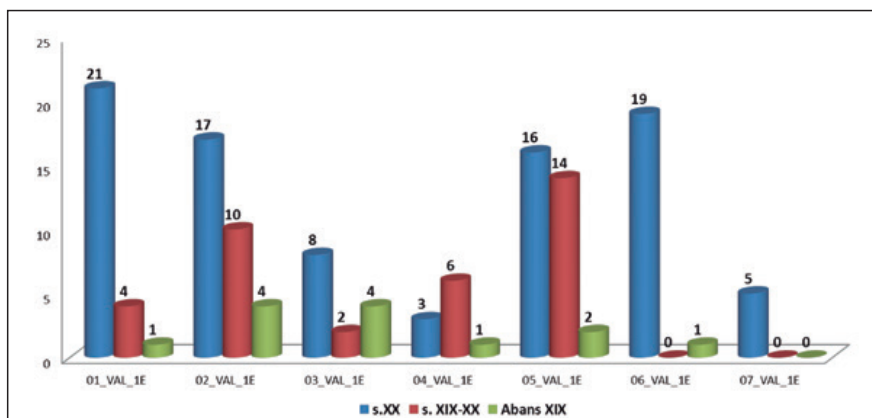
Un dels aspectes que marca la diferència entre els llibres d'una editorial o d'una altra és l'heterogeneïtat, la pluralitat i la diversitat de textos utilitzats, no només en referència a cada gènere o a cada època històrica, sinó també a la procedència geogràfica dels autors estudiats.

El quadre 7 mostra com el llibre 06_VAL_1E destaca per una manca de diversitat, ja que la gran majoria dels autors són valencians i s'hi obvien els de la resta de l'àmbit lingüístic. En canvi, els altres manuals destaquen per la pluralitat abans esmentada i elegeixen autors tant de la literatura universal com de Catalunya. Ara bé, la marginació d'autors de les Illes és comuna als set llibres analitzats.

Autoria segons el gènere

Finalment, el quadre 8 mostra clarament la marginació d'autores dones en set dels manuals. Una idea

■
Hi ha pluralitat d'autors i autores tant pel que fa a l'època com a la procedència geogràfica

Quadre 8. Autoria segons el gènere

gravita sobre la gràfica anterior: el domini d'escriptors i la presència quasi inexistent d'escriptores.

CONCLUSIONS DE LA INVESTIGACIÓ

Una vegada hem conclòs l'anàlisi comparativa dels textos literaris, les conclusions extretes es poden resumir en quatre punts:

- En primer lloc, els llibres no presenten equilibri entre els diferents blocs proposats en el currículum de secundària, sinó que l'espai que s'hi dedica a la literatura és reduït i insuficient comparat amb el de la resta de continguts.
- En segon lloc, l'anàlisi confirma l'omnipresència del gènere narratiu i una mostra mínima de textos poètics i teatrals. Amb tot, el disseny gràfic dels llibres de text que afavoreixen l'ús de fragments dels textos que s'hi proposen com a lec-

tura per als autors fa que s'hi incloguin textos poètics, amb la finalitat d'identificar figures retòriques o trets distintius d'un moviment estètic.

- D'altra banda, si ens centrem en l'autoria, a partir del buidatge del corpus, comprovem que el cànon no està preestablert. Hi ha una pluralitat d'autors i d'autores, tant pel que fa a l'època com a la procedència geogràfica. Quant a les presències reiterades, en destaquem les següents: Joanot Martorell, Vicent Andrés Estellés i Carles Alberola.
- Finalment, l'anàlisi constata que, tot i que s'adverteix homogeneïtat en els textos dels escriptors més reeixits, hi ha una manca de coherència i d'equilibri, no només quant a la procedència geogràfica (per la prevalença dels autors del País Valencià sobre els de literatura universal), les èpoques i els períodes literaris (amb un predomini d'autors del segle xx),

sinó sobretot quant a l'autoria segons el gènere. En aquest punt cal constatar un tractament discriminatori de les dones en tots els manuals: només hi ha un 3% d'escriptores en dos dels set manuals analitzats, i en la resta, cap. Conseqüentment, l'absència femenina és quasi absoluta en els llibres analitzats. Per tant, aquest aspecte subratlla la manca de coherència i d'homogeneïtat.

PUNTS PER A LA DISCUSSIÓ

És important destacar que ens trobem en un camí de tempteig i que, com hem comentat anteriorment, un dels objectius inicials que proposem en aquest article és la recopilació de dades amb la finalitat de poder iniciar l'estat de la qüestió i extraure'n, així, conclusions, sobretot per a futurs treballs d'investigació.

En definitiva, el recorregut realitzat pels escrits literaris en els llibres de text ofereix un estat de la qüestió molt complex. Un tret comú que traspua en l'anàlisi comparativa és, a banda de l'heterogeneïtat, la pluralitat, la diversitat i la pluriculturalitat, tant en el corpus de textos com en el d'autors i autores proposats, una manca d'equilibri, tant pel que fa al gènere literari com al gènere dels autors elegits. ◀

Referències bibliogràfiques

BORDONS, G.; DÍAZ-PLAJA (2004):

Ensenyar literatura a secundària: La formació de lectors crítics, motivats i cultes. Barcelona. Graó.

COLOMER, T.; MARGALLO, A.M.

(1999): «La literatura en els nous manuals de l'ESO». *Articles: Revista de Didàctica de la Llengua i de la Literatura*, núm. 19, p. 25-48.

DURAN RIVAS, C. (2012): «El tractament

del mode verbal en els llibres de text». *Bellaterra: Journal of Teaching and Learning Language and Literature*, núm. 2, p. 25-42.

ESTEVE, A. (2013): «El cànon literari en

l'ensenyament secundari no obligatori

valencià». *Quaderns de Filologia:*

Estudis Literaris, vol. 18, p. 45-62.

LIMORTI, P. (2009): *El tractament dels continguts curriculars de literatura en els llibres de text de l'assignatura de valencià*. Tesi doctoral. Alacant. Universitat d'Alacant.

LLUCH, G.; SERRANO, M.À. (2016):

«La terminologia en el comentari de textos de batxillerat i en les PAU». *Articles Didàctica de la Llengua i de la Literatura*, núm. 73, p. 64-70.

QUINTANA, LI. (2011): «Fonaments

teòrics de l'ensenyament de la literatura a la secundària. Elements per comprendre'ls». *Articles de*

Didàctica de la Llengua i de la

Literatura, núm. 53, p. 101-111.

Adreces de contacte

Maite Amat Vidal

Col·legi Vilavella. València

Universitat de València

mateavi2@alumni.uv.es

Gemma Lluch

Universitat de València

Gemma.Lluch@uv.es

Aquest article fou rebut a ARTICLES DE DIDÀCTICA DE LA LLENGUA I DE LA LITERATURA el mes d'octubre de 2017 i acceptat el mes de gener de 2018 per ser-hi publicat.

Estrenem el nou web: www.grao.com

Hem engegat un nou web, **més pràctic, més dinàmic, més accessible** i també amb els **continguts digitals més interessants** per a tota la comunitat educativa. A més trobaràs novetats, com **comprar capítols de llibres, articles, revistes en format digital o e-pubs**. Tots els continguts estan classificats per etapes, àrees d'interès, taxonomia, etc.

Un potent cercador t'ajudarà a localitzar el material que necessites.

PASSOS PER ENREGISTRAR-TE

Per facilitar-te l'accés como a subscriptor/a, a partir d'ara **a partir d'ara hauràs d'actualitzar el teu registre posant el teu correu electrònic i clicar a «Recuperar contraseña»**.

A la teva carpeta personal, tindràs accés a les teves dades i factures. I a la teva biblioteca podràs visualitzar la revista a la qual estàs subscrit/a, sense necessitat d'entrar a Magzter. Així de fàcil, així de ràpid.

